

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв

«Затверджую»

Голова приймальної комісії
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

Юрій ЛЯННОЙ

2026 р.

Програма вступного випробування до аспірантури
зі спеціальності A4.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне
мистецтво)

Розглянута на засіданні
приймальної комісії
«21» травня 2026 року
Протокол № 8

Суми 2026

Програма вступного випробування до аспірантури
зі спеціальності А4.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)

Програма розглянута на засіданні кафедри музичного мистецтва

Протокол № 11 від «20» травня 2026 р.

Завідувач кафедри Андрій Єрмоєнко

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма орієнтована на підготовку до фахового вступного іспиту з галузі знань А Освіта зі спеціальності А4.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво) для підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії (третій освітньо-науковий) рівень.

Програма вступного випробування до аспірантури розроблена на основі сучасної методології, інноваційних досягнень у музично-педагогічній освіті, реалізації практичної підготовки науково-педагогічного та дослідницького напрямках.

До участі у вступному випробуванні допускаються особи, які завершили навчання та здобули диплом магістра.

Мета вступного випробування полягає у сприянні підготовки майбутніх докторів філософії за спеціальністю А4.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво), здатних до розв'язання комплексних проблем науково-дослідницької, освітньої, інноваційної діяльності в галузі музичної освіти; реалізації власного наукового та інтелектуального потенціалу; критичного аналізу, оцінки і синтезу нових ідей; розширення та переоцінки існуючих знань і професійної практики в музичній освіті на основі аксіологічних, полікультурних, інноваційних підходів відповідно до регіональних, національних соціокультурних потреб. Під час випробування абітурієнти повинні:

знати:

- сутність музичної освіти та її основні категорії;
- найновіші концептуальні та методологічні положення в галузі музичної освіти;
- стратегічні орієнтири в галузі методики викладання дисциплін;
- функціональне призначення музичного мистецтва у соціокультурному просторі;
- провідні методи музичного навчання учнів різних вікових груп;

- значний обсяг наукової інформації з різних джерел з метою його обробки, аналізу, контекстуалізації та інтерпретації результатів наукових досліджень.

вміти:

- критично аналізувати та інтерпретувати методологічні знання в галузі мистецької педагогіки, креативно вирішувати наукові та фахові проблеми;

- застосовувати системний, синергетичний, акмеологічний, аксіологічний, консолідаційний та інші методологічні підходи до аналізу педагогічних процесів в мистецькій освіті;

- реалізовувати інтеграційні зв'язки між пізнавальною, оцінною та творчою діяльністю в навчальному процесі;

- застосовувати варіативні підходи до планування і проведення індивідуальних форм навчання з мистецьких дисциплін;

- узагальнювати результати практичних спостережень, розробляти та апробувати експериментальну методику;

- обґрунтовувати та формулювати перспективні орієнтири подальших досліджень у сфері мистецької освіти.

Загальна характеристика програми вступного випробування

Програма вступного випробування включає:

1. Перелік розділів і тем.
2. Список літератури для підготовки до іспиту.
3. Критерії оцінювання знань, умінь та навичок.

Форма проведення – усний іспит.

Програма навчальної дисципліни

Тема 1. ФАХОВА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН: ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ПРОБЛЕМИ. Соціальна значущість підготовки фахівців з мистецтва у контексті модернізації освіти. Сутність та зміст підготовки фахівців у галузі мистецької освіти: вітчизняний досвід. Основні напрями вивчення здобутків зарубіжної практики у підготовці фахівців.

Тема 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН. Національна парадигма підготовки фахівців з мистецтва. Гуманістична основа художнього навчання. Аксіологічні підходи до навчання. Екзистенційно-емоційний напрям мистецького навчання. Акмеологічна спрямованість навчального процесу. Консолідаційний підхід: сутність і реалізація в процесі мистецької підготовки.

Тема 3. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. Принципи навчання. Методи навчання. Оптимальні способи перевірки навчальної діяльності вихованців.

Тема 4. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ. Музичне навчання як складова частина художнього і естетичного розвитку учнів, формування їх особистості. Зв'язок навчання музичного мистецтва з іншими дисциплінами.

Тема 5. СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ. Урок музичного мистецтва. Вплив музики на психічний стан учнів, роль почуттів та переживань. Специфіка використання основних дидактичних принципів та методів на уроках і в позакласній музичній виховній роботі. Багатоваріантність навчальних програм музичного мистецтва на сучасному етапі, їх характеристика.

Тема 6. ОГЛЯД ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ. Основні тенденції розвитку музичної освіти і виховання з часів Київської Русі. Народні музичні традиції, їх вплив на формування особистості. Роль церкви у розвитку музичної освіти і виховання. Музика в братських школах. Музична освіта і виховання в період XVIII-XIX ст., поява музичних шкіл і класів. Розвиток музичної освіти і виховання в дореволюційній і радянській школі. Пошуки і вдосконалення навчальних програм з музики, спрямованих на масове музичне виховання дітей в загальноосвітні школі.

Тема 7. СТРУКТУРА МУЗИКАЛЬНОСТІ І ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ. Музикальність і її основні компоненти. Музично-сенсорні здібності. Здібності до різних видів музичної діяльності

(здібності цілісного і диференційованого сприймання, виконавські здібності, творчі здібності).

Тема 8. МУЗИЧНЕ СПРИЙМАННЯ І ЙОГО РОЗВИТОК В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ. Суть музичного сприймання. Емоційний відгук при сприйманні музики і його зв'язок з моральними переживаннями, душевним станом людини. Особливості музичного сприймання (емоційність, осмисленість, цілісність, образність, асоціативність, вибірковість, константність, здатність до співтворчості). Стадії музичного сприймання і етапи його розвитку, вікові та індивідуальні особливості в цьому процесі.

Педагогічне керівництво розвитком музичного сприймання учнів. Шляхи і засоби педагогічного впливу на розвиток музичного сприймання.

Тема 9. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛУХАННЯ МУЗИКИ В ШКОЛІ. Слухання музики як вид музичної діяльності. Основні етапи ознайомлення з музичним твором в процесі слухання музики як етапу уроку. Роль художньо-педагогічного аналізу музичного твору. Методи активізації сприймання музики. Важливість використання міжпредметних зв'язків для сприймання художнього образу.

Тема 10. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ХОРОВОГО СПІВУ В ШКОЛІ. Хоровий спів як вид виконавського мистецтва і його значення в масовому музичному вихованні дітей. Всезагальна доступність співу, цінність хорового репертуару як засобу морального і естетичного виховання. Принципи підбору пісенного репертуару. Основні вокально-хорові навички і методика їх формування у школярів різного віку, з врахуванням індивідуальних особливостей дітей. Причини фальшивого співу і методика роботи з неточно інтонуючими учнями. Розучування пісні як творчий процес, де реалізуються принципи єдності емоційного і свідомого, художнього і технічного.

Тема 11. МУЗИЧНО-РИТМІЧНІ РУХИ І МЕТОДИКА ЇХ ОСВОЄННЯ УЧНЯМИ. Музика і рух. Теоретичні основи музично-ритмічного виховання. Б.Теплов про важливість розвитку музично-ритмічного чуття на перших етапах музичного навчання дітей. Єміль Жак-Далькроз – основоположник системи

ритмічного виховання, його вклад у методику музичного виховання. Вальдорфська педагогіка про важливість музично-ритмічного виховання дітей. Необхідність використовувати рухи на уроці у зв'язку з психофізіологічними особливостями дітей 6-9 років. Основні методи і прийоми розвитку чуття ритму і навичок виконання музично-ритмічних рухів. Відображення в рухах музичних образів у їх розвитку. Використання різних рухів з галузі фізкультури, гри-драматизації, танцю при проведенні слухання музики чи розучування пісні.

Тема 12. ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ УЧНІВ І ЇЇ РОЗВИТОК У МУЗИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. Дитяча художня творчість як складова частина художнього виховання. Музична творчість і педагогічне керівництво нею. Характеристика дитячої музичної творчості в різних видах музичної діяльності. Методи активізації музично-рольової, танцювальної творчості дітей, розвиток їх фантазії в процесі інсценізації пісень.

Тема 13. ГРА НА ЕЛЕМЕНТАРНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТАХ І МЕТОДИКА ПЕДАГОГІЧНОГО КЕРІВНИЦТВА ЦІЄЮ ДІЯЛЬНІСТЮ. Гра на елементарних музичних інструментах як вид виконавської діяльності, який сприяє розвитку музичних здібностей учнів і формуванню у них музичного інтересу.

Тема 14. УРОК МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ФОРМА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ. Важливість уроків музичного мистецтва як основного джерела впливу на всіх дітей у напрямі їх музичного виховання, формування їх музичної культури. Сучасні програмові вимоги до уроку музичного мистецтва в школі. Типи уроків музики (комбінований, урок–бесіда, урок–концерт). Структура стандартного уроку музики комбінованого типу (організаційна частина; розспівування з освоєнням музичної грамоти; розучування пісні; музично-ритмічні рухи; слухання музики; закріплення, опитування; підсумок уроку і домашнє завдання). Принцип тематизму і проблема цілісного підходу до уроку музики, ефективного поєднання різних видів музичної діяльності.

Тема 15. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ. Вікові особливості і музичний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Специфіка уроків музики у першому

класі, обумовлена особливостями музичного розвитку дітей 6-річного віку. Необхідність наступності музичного виховання в дитячому садку і школі. Ігрова діяльність як основа музично-виховної роботи з шестилітками. Програмові вимоги і зміст музичного виховання учнів початкових класів. Побудова і методика проведення уроків музики різного типу у початкових класах.

Тема 16. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СЕРЕДНІХ КЛАСАХ. Вікові особливості і музичний розвиток учнів-підлітків. Методика проведення вокально-хорової роботи з врахуванням індивідуальних особливостей проходження мутації. Шляхи створення проблемних ситуацій, активізації самостійної музично-пізнавальної діяльності підлітків. Використання міжпредметних зв'язків для підвищення ефективності уроків музики. Педагогічне керівництво самостійною музичною діяльністю учнів. Організація підготовки учнями рефератів на музичні теми.

Тема 17. ПОЗАКЛАСНА МУЗИЧНО-ВИХОВНА РОБОТА В ШКОЛІ. Позакласна музична робота як продовження роботи, яка проводиться на уроках. Загальна спрямованість виховних і навчальних завдань, основних принципів і методів. Використання можливостей поглибленого розвитку творчих здібностей учнів і формування їх музичних інтересів в умовах позакласної роботи.

Тема 18. ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА І ВДОСКОНАЛЕННЯ ЙОГО ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ. Основні напрями творчих пошуків вчителя музики з проблем методики музичного виховання учнів. Зміст самоосвіти і дослідницької роботи вчителя музики в умовах загальноосвітньої школи. Характеристика суті педагогічних досліджень, їх особливості. Вивчення передового педагогічного досвіду в нашій країні і в зарубіжних країнах. Апробація передових музично-педагогічних ідей у музично-виховній роботі.

Тема 19. ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ. Сучасні вітчизняні та зарубіжні концепції музичного розвитку особистості. Характеристика сучасних парадигм мистецької освіти. Системи музичного виховання ХХ століття.

Тема 20. ЗМІСТ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ. Музично-естетична компетентність як освітній результат здобувача вищої мистецької освіти. Гедоністичні, комунікативні і виховні функції музичного мистецтва. Розуміння музичних стилів, жанрів і форм як чинник духовного розвитку особистості. Методика розвитку духовного потенціалу особистості у процесі вищої музичної освіти. Засоби формування слухацької культури особистості у процесі професійної підготовки. Критерії та рівні оцінних суджень особистості у музичному мистецтві.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ

Вступний іспит зі спеціальності А4.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво) проходить у формі усної відповіді за питаннями екзаменаційного білету. Екзаменаційні питання розроблені на основі чинної програми вступного іспиту і мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовленості вступника до реалізації дослідження зі спеціальності А4.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво).

Екзаменаційні білети містять три питання. Максимальна кількість балів становить 200, з них: 65 балів – за перше питання, 65 балів – за друге питання, 70 балів – за третє питання. Критерії оцінювання відповідей вступника за питаннями білету:

Критерій	Бали		
	I питання	II питання	III питання
Повнота та правильність висвітлення змісту питання	30	30	30
Чіткість та лаконічність висвітлення питання	10	10	10
Логіка побудови відповідей та висновків	10	10	10
Зв'язок теоретичного матеріалу з практичною діяльністю,	10	10	15

наведення прикладів			
Культура усного мовлення, володіння державною мовою	5	5	5
Всього	65	65	70

Кожен член екзаменаційної комісії оцінює кожну відповідь. Результат вступника визначається як половина від середнього арифметичного всіх отриманих балів для приведення до національної шкали оцінювання та шкали ECTS (округлення здійснюється з надлишком на користь вступника).

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	добре
64-73	D	задовільно
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання знань вступників

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	Критерії
90 – 100	A	відмінно	Абітурієнт володіє знаннями методологічних положень в галузі методики викладання мистецтва. Абітурієнт має глибокі свідомі знання тематичного музично-теоретичного матеріалу. Здатен їх систематизувати, узагальнювати, вільно володіє

			навичками аналізу широкого спектру музичних явищ.
82 - 89	B	добре	Абітурієнт критично аналізує та інтерпретує методологічні знання в галузі мистецької педагогіки. Абітурієнт володіє тематичним матеріалом у повному обсязі. Вміє використовувати набуті знання і здібності у практичних завданнях. Демонструє повноту знань зі спеціальної музичної термінології, розуміє та усвідомлює її.
74 - 81	C		Абітурієнт володіє значним обсягом наукової інформації. Абітурієнт володіє міцними музично-теоретичними знаннями, однак не завжди обґрунтовано може довести свою думку щодо музичних явищ, допускає термінологічні неточності, які може самостійно виправити.
64 - 73	D	задовільно	Абітурієнт виявляє глибоке засвоєння тематичного матеріалу, але допускає несуттєві неточності у використанні спеціальної музичної термінології, які не завжди може самостійно виправити.
60 - 63	E		Абітурієнт володіє основними знаннями з питань музичної педагогіки, припускає неточності у використанні музичних знань, що вимагає зауважень чи коригувань з боку комісії.
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	Рівень володіння абітурієнтом музично-теоретичних знань вище початковий, однак допускають суттєві помилки під час відповіді.
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним складанням	Абітурієнт володіє незначною частиною тематичного матеріалу з питань музичної педагогіки, демонструє недостатню сформованість практичних навичок під час музичних завдань.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко, Т., Грицаєнко, П., Дорога, А. Естетична освіта педагога: [колективна монографія] /Т. І. Андрущенко (ред.). Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2015. 160 с.
2. Антонюк В. Г. Традиції вокальної школи. Микола Кондратюк: наукове дослідження. К.: Українська ідея, 1998. 148 с.
3. Афанасьєв Ю. Л., Джура О. Ф. Професійна підготовка музиканта: уроки Болеслава Яворського. К.: ДАКККіМ, 2009. 128 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. К.: ІЗІМН, 1998. 204 с.
5. Бойченко М., Никіфоров А., Гулей О. Світоглядний аспект естетичного виховання особистості в українській педагогіці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2022. № 3 (117). С. 17-23.
6. Бойченко, М. Вплив інтервнціоналізації на розвиток інноваційних процесів в управлінні європейською вищою освітою. *Studies in Comparative Education*. 2013. № 2. <https://doi.org/10.31499/2306-5532.2.2011.18608>
7. Бойченко М.А. Інноваційна модель управління талантами у вищому навчальному закладі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 10. С. 17-23. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_10_5.
8. Горбатенко І. Ю., Івашина П. О. Основи наукових досліджень: підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вища школа, 2001. 92 с.
9. Горбенко С. С. Дитяче хорове виховання в Україні. К.: ІЗМН, 1999. 270 с.
10. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 243 с.
11. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: методичний посібник. Тернопіль, 2003. 230 с.
12. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2004. 353 с.

13. Єременко О. В. Основи магістерської підготовки (теорія і практика реалізації в системі музично-педагогічної освіти): навчальний посібник. Суми: СумДПУ, 2011. 292 с.
14. Єременко О. В. Підготовка магістрів музичного мистецтва : теорія і методика навчання: монографія. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 434 с.
15. Загвязинський В. І. Педагогічна творчість учителя. *Педагогічна творчість і майстерність: хрестоматія* / укл. Н. В. Гузій. К.: ІЗМН, 2000. 168 с.
16. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: монографія. К.: Вид-тво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. 380 с.
17. Критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти. 12-бальна система. К., 2000.
18. Лавріненко О. А. Історія педагогічної майстерності: навч. пос. для студ. пед. ВНЗ, аспірантів, вчителів. К.: Богданова А. М., 2009. 328 с.
19. Лобова О. Тематичне планування уроків музичного мистецтва у 2 класі. *Початкова школа*. 2013. № 7. С. 35-38.
20. Лобова О. В. Музичне мистецтво: підручник для 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Школяр, 2013. 159 с.
21. Лобова О. Національне та інтеркультурне виховання молодших школярів на уроках музичного мистецтва. *Початкова школа*. 2013. № 4. С. 11-14.
22. Лобова О., Сбруєва А., Бойченко М. Формування культурної компетентності школярів у процесі мистецької освіти в "Новій українській школі"/, М. Бойченко//Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.-2020.-№ 3-4.-С. 266-276.-Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2020_3-4_26
23. Масол Л. М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Шкільний світ*. 2002. № 9.
24. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів. Харків, 2006. 255 с.
25. Масол Л. М. Школа культури виховує людину, яка містить і прагне творити. *Початкова школа*. 2001. № 4. С. 42-44.

26. Ніколаї Г. Ю. Музично-педагогічна освіта в Польщі: історія та сучасність: монографія. Суми: СумДПУ ім.А.С. Макаренка, 2007. 396 с.
27. Орієнтовне календарне планування змісту уроків за програмою інтегрованого курсу «Мистецтво». / В Масол Л. М., Гайдамака О. В., Белкіна Є. В., Калініченко О. В., Руденко І. В. *Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів*. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. С. 131-196.
28. Печенюк М. А., Леонтієв П. П. Буквар сопілکارя: навч.-метод. посіб. Вид. 2-ге випр. і допов. Хмельницький: Поділля, 2004. 135 с.
29. Печенюк М. А., Леонтієв П. П. Дзвінки голоси: музична хрестоматія: пісенний матеріал: навч.-метод. посіб. 5 кл. Тернопіль: Астон, 2000. 100 с.
30. Печенюк М. А., Леонтієв П. П. Дзвінки голоси: музична хрестоматія: пісенний матеріал: навч.-метод. посіб. 7 кл. Тернопіль: Астон, 2001. 106 с.
31. Печенюк М. А., Леонтієв П. П. Дзвінки голоси: музична хрестоматія: пісенний
32. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти. К.: ІЗМН, 1998. 280 с.
33. Сбруєва А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань : препринт. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. 80 с
34. Формування образного мислення: науково-методичне видання / за ред. Л. Масол, В. Рагозіної, М. Скирди. Нью-Йорк; К., 2001. 78 с.
35. Башкір О. І. Методологія науково-педагогічного дослідження та презентація його результатів : навчально-методичний посібник. Харків, 2020. 94 с.
<https://dspace.hnpu.edu.ua>
36. Березівська Л. Д. Енциклопедичний словник про педагогів України на зламі епох (друга половина ХІХ ст. початок ХХІ ст.): історичний контекст. *Проблеми сучасного словникарства*: зб. матер. Всеукр. наук.- практич. семінару 5 лют. 2025 р. КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», м. Кропивницький, Україна, стор. 11-15.
37. Братко М. В., Козир М. В. Педагогічна інноватика: навчально-методичний посібник. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 270 с.

38. Воевідко Л. Музична педагогіка : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Друкарня Рута, 2022. 240 с. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081>
39. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2023. 172 с.
40. Джаман Т. В. Історія педагогіки в Україні : навчальний посібник. Львів : Новий Світ, 2025. 286 с.
41. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.